

Recurențe ale imaginarului eminescian în lirica lui Panait Cerna- viziunea cosmologică

Drd. CARP (TANASACIUC) Valentina-Luminița
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

***Abstract:** This paper presents the research on the cosmogonic elements founded in Panait Cerna's opera. Even though Panait Cerna's lyrics are under the influence of romanticism, symbolism, or scholasticism, yet his poetic universe presents itself in a well articulated and original form in the literature of the late 19th century of the beginning of the 20th century. Under the influence of the aesthetics and the thought of time, the Dobrogean poet seeks in his texts to rediscover the contrary principles that underlie the universe. In this context, Cerna builds his cosmogonic imagination on antinomic binary systems of oppositions: light-dark, heaven-earth, death-life, love-pain. The repetition of the light-dark pair amplifies the symbolic significance of the first term as the expansion of the self by revelation. Hence the originality of the construction, especially since Panait Cerna proclaims with all its might the confidence in the victory of light over darkness.*

***Key words:** cosmogonic, light, Panait Cerna, symbol*

Universul poetic al lui Panait Cerna se caracterizează printr-o structură bine articulată ocupându-și un loc distinctiv în literatura românească de la sfârșitul secolului XIX începutul de secol XX în ciuda influențelor romantice ale lui Goethe sau Eminescu ori a celor simboliste purtând amprenta lui Baudelaire, textele sale fiind comparabile cu cele ale unor contemporani ai vremii precum George Coșbuc, Alexandru Vlahuță sau Octavian Goga. Asemeni celor amintiți, poetul dobrogean se dedică descoperirii principiilor contrare care stau la baza alcătuirii universului fiind sub influența esteticii și gândirii perioadei în care poetul a creat.

Ideea pe care Cerna își construiește universul cosmogonic este orientată spre contrarii care pot coexista în unul și același lucru, laturi care pot să se transforme unul în celălalt datorită aplicabilității legii ambivalenței.

În demersul nostru, pornim de la citatul Ioanei Em. Petrescu potrivit căruia ”modelul cosmologic este expresia sentimentului existenței în lume și a raporturilor originare pe care ființa le stabilește cu universul.”¹³⁵ Fiorul

¹³⁵ Petrescu, I. Em., Eminescu, *Modele cosmogonice și viziunea poetică*, din *Coleția Deschideri*, Seria Istorie Literară, Ed. Paralela 45, București, 2002, p. 5

cosmogonic despre care vorbea George Călinescu este în cazul lui Panait Cerna o permanență a concepției poetice asemeni înaintașului său, Eminescu.

Fiind sub puternică influență a romantismului la începutul creației observăm că Panait Cerna se aliniază modelului cosmogonic pitagoreic.

Asemenea filozofului trecut prin școala pitagoreică, și pentru Panait Cerna liniștea nu e decât o fantasmă. În realitate, universul nu cunoaște liniște, universul este, în structura lui, muzical, pentru că structura îi e dată de legile armoniei.

*„Greu luptă valurile toate
Să-mi stingă visul de lumină,
Dar cad, se farmă, istovite
De furtunaticul lor joc
Și-n fundul mării liniștite
Eu reapar senin în loc”¹³⁶*

Modelul cosmologic pitagoreic (primul model teoretic al universului din gândirea europeană) construiește imaginea unui univers finit, sferic și însuflețit. Acesta este dominat o ființă divină nemărginită concepută în baza legilor matematicii și, ca atare, perfect inteligibilă. Imaginea o întâlnim în textul ”Legenda unei stânci”, unde Panait Cerna notează:

*„Dar uneori se face lumină-n slava toată,
De pare c-ar surâde toți îngerii deodată
Văzduhul, tot, visează iubire, cântec, stele...”¹³⁷*

Este vorba după cum se observă de un cosmos în care ființa omenească își trăiește sentimentul apartenenței la lumea celestă.

Deși G. Călinescu pleacă de la un adevăr absolut atunci când analizează creația eminesciană potrivit căruia „poetul tindea să creeze un univers în semicerc (...), având ca orizonturi nașterea și moartea lumii, între care se întinde arcul istoriei universale” și cum că opera lui Eminescu „izvorăște din fiorul cosmogonic, iar poemele lui se învîrtesc toate mai aproape sau mai departe de sâmburele de întuneric al golului primar”¹³⁸ se poate observa că ipoteza călinesciană poate fi extinsă și textelor tânărului poet dobrogean.

Odată analizat universul poetic cernian putem constata că model cosmologic platonician poate fi identificat implicit în poemele sociale și istorice. Regăsim în textele cerniene Motivele dominante pe care, de altfel, le regăsim în perioada creației de început a lui Eminescu: *gândirea divină*, respectiv *gândirea umană, cântecul, dansul* (cu variantele *zbor* sau *plutire*), *lumina* ca substanță a

¹³⁶ Cerna, P., *Ideal în Floare și genune*, Ed. pentru literatură, 1968, p. 18

¹³⁷ Idem., p. 35

¹³⁸ ¹³⁸ Petrescu, I. Em., op.cit, p. 23

lumii ceea ce ne permite să înțelegem că Panait Cerna și-a asumat și chiar a integrat într-o manieră universul motivic caracteristic reprezentării platoniciene a lumilor.

Construcția antinomică pe care își dezvoltă organizarea mesajului poetic la toate nivelurile lui accentuează efectele produse de mesaj asupra cititorului, astfel că întâlnim la Cerna un caz particular de simbolizare a semnului poetic:

„De-a fost păcat iubitul, mărire cui l-a scos,
El a făcut păcatul atâta de frumos.”¹³⁹

Antinomii de tipul lumină-întuneric, cer-pământ, moarte-viață, iubire-durere generează emoția estetică așa cum a definit-o Tudor Vianu: un proces complex, care se desfășoară în timp pe tot parcursul¹⁴⁰ receptării textului poetic cernian. Din toate acestea, Cerna se ocupă în mod deosebit de opoziția lumină-întuneric pentru care întâlnim particularități diverse ce trezesc receptorilor de poezie cerniană stări exclusiv emotive, stări intelective dar și complexe de reflexe emotive, senzoriale dar și intelective. Organizarea mesajului cernian ne permite receptarea în planul imaginativ nenumărate asociații pentru simbolul lumină. Astfel întâlnim:

a) Lumina ca simbol al universului valorilor absolute, al universului ceresc:

„Mi-a trimis o rază cerul
Eu de cer ascult”¹⁴¹

b) Lumina ca ideație:

„Greu luptă valurile toate
Să-mi stingă visul de lumină”¹⁴²

c) Lumina ca fericire, bucurie

”Trăim visând...Nădejdea, lângă mine,
Îmi presăra cărarea cu lumina...”¹⁴³

d) Lumina ca facultate a omului de a gândi și de a înțelege sensul și relațiile dintre fenomene:

„Te-nalță, gând ți luminează!
În lumea noastră-ntunecată”¹⁴⁴

e) Lumina ca dimensiune inconică a ființei iubite:

„...Dar ce lumină-apare la fereastră?
Ce mână albă flutură-n perdele?”

¹³⁹ Cerna, P., *Plânsul lui Adam*, op.cit, p.15

¹⁴⁰ Mihăilă, E., *Receptarea poetică*, apud Vianu, T., *Estetica*, (1936) , Ed. Eminescu, București, Piața Scânteii 1, p.15

¹⁴¹ Cerna, P., *Cântec*, op.cit, p. 171

¹⁴² Idem, *Ideal*, p.17

¹⁴³ Idem, *Torquato către Leonora*, p. 107

¹⁴⁴ Idem, *Ad astra*

*O, stelelor, ce-i strălucirea voastră,
Pe lângă zâmbetul aleasei mele?*¹⁴⁵

f) Lumina ca simbol al speranței:

*„Ce frunte se-nnovează, gândind la steau alină
Împarte și la alții bogata ei lumină”*¹⁴⁶

g) Lumina ca ființă divină sau ființă umană înzestrată cu crarctere divine pentru a întruchipa armonia universală:

*„Un om, cu patimile tale!
Și totuși cât de sus, lumina mea,
Te-a înlțat răbdarea sfântă-a ta!”*¹⁴⁷

h) Lumina ca sinonim pentru dragoste:

*„O rază de m-atinge, eu mă cutremur tot,
Ș-atât mă simt de singur, cî mă-nfior de teamă,
Și ochii mei, din umbră, lumina ta o cheamă.”*¹⁴⁸

În textele cerniene se pot regăsi și alte valențe ale luminii care vin și amplifică semnele artistice primare motivate printr-un complex de procedee tocmai pentru a demonstra că cititorul participă la demersul imaginative prin nenumăratele asociații pe care le face datorită achizițiilor experienței sale sensibile în interpretarea simbolului. Datorită enigmelor semnificației poetice pentru lumină, Cerna devine original contemporanilor săi epigoni eminescieni proclamând cu toată forța convingerea în trimful luminii asupra întunericului.

*„Ci numai de departe te-am urmărit adese,
Iluminat de gânduri nespuse, ne-nțelese”*¹⁴⁹

reprezintă mesajul poetic individual pe care Cerna îl reiterează ori de câte ori poetul se poziționează cu fața spre lumina cerului¹⁵⁰ sau spre lumina ce o revarsă razele iubirii.¹⁵¹

Legat de opoziția cer-pământ, se poate observa că și în acest caz, poetul dobrogean preia o teză a înaintașilor săi potrivit căreia armonia universului și al formelor perfecte se datorează tocmai cestei dihotomii. Putem extinde câmpul semantic, presupunând că opoziția cer- pământ corespunde separației aristotelice dintre materie și formă, dintre lume și divinitate. Cele două părți se completează compunând o lume sferică a cărei lege este armonia muzicală a aștrilor.

¹⁴⁵ Idem, *Chemare*, op.cit. p. 60

¹⁴⁶ Idem, *Din depărtare*, op.cit. pag. 8

¹⁴⁷ Idem, *Isus*, op.cit., pag. 4

¹⁴⁸ Idem, *Din depărtare*, op.cit., pag. 9

¹⁴⁹ Idem, pag. 8

¹⁵⁰ „Răsfrânge raza vecinică din soare” din „Șoapte”, op.cit., pag.31

¹⁵¹ „Trăind visând... Nădejdea, lângă mine,/ Îmi presăra cărarea cu lumine...” din „Torquato către Leonora”, op.cit., pag. 106

Cerul este văzut de către Panait Cerna ca o patrie divină niciodată definitiv pierdută, întotdeauna recuperabilă. Exprimări de genul „*Al nostru ești! Ce ochi văzu vreodată/ Că te-ai suit la cer purtat de nori?*” sau „*Putut-a oare sufletu/ți să fugă/ La cei senini și fericiți din cer?*”¹⁵² vorbesc despre un spațiu sacru inteligibil fie printr-o gândire filozofică, fie prin elan mistic. La polul opus se află „*Ce zeu și-a întors privirea spre pământ*”¹⁵³, o lume în care ființa umană trăiește sentimentul „romantic” al unui exil pe pământ. Dacă cerul este purtător de experiențe pozitive¹⁵⁴, pământul devine simbol al unei vibrații senzoriale puternice: „*Pământului meu tânăr nu-i dat nectarul sevei*” astfel că omul se luptă în sufletul său „*rău și chinuit*” să depășească pe nimeni alta „*decât regina lutului, durerea*”¹⁵⁵.

Motivul divorțului iremediabil dintre cer și pământ a fost privit ca o relație preferențială, opțională și deziderativă încă din momentul desfășurării procesului cosmogonic biblic când Dumnezeu ca separat cerul și pământul.

„*De când s-a rupt de trupul lui de foc... (...)*
Trist ca un suflet fără de iubire,
Și singur ca un îngropat de viu,
Pe drumul lui, de-a pururea pustiu,
Călătorea, pământul în neștire...”¹⁵⁶

Este model preluat de la Eminescu, în perioada de început a creației eminesciene, când se propunea „modelul universului armonic, populat de ființe angelice mediind existența diferitelor nivele cosmice.”¹⁵⁷ Este perioada în care la Eminescu se regăsește un plan imagistic cu o semnificație generală derivată din modelul cosmologic platonician. Dacă, ulterior, poezia eminesciană ajunge la un alt nivel al profunzimii al mesajului poetic astfel că realitatea simbolizată de poet nu mai este una empirică, ci una mai greu recognoscibilă, o realitate unde „îngerii eminescieni au suavitatea și înărcătura mitică a a spațiilor originare”¹⁵⁸, Cerna se întreabă „*Ce zeu și-a întors privirea spre pământ*”¹⁵⁹ când „*cerul, tot,*

¹⁵² Idem, *Isus*, op.cit., pag. 5

¹⁵³ Idem, *Chemare*, op.cit., pag. 58

¹⁵⁴ „Privește!...cerul presărat cu stele-/ Chip purtător de zîmbet și de vise”(Chemare), „Printre ramuri înflorite raze tremură și cad/ Parcă-s duhuri luminoase, care vin din lumni albastre”(Printre lacrimi), „La cei senini și fericiți din cer”(Isus), „Un suflet tânăr ne străbate/ Și ne îndeamnă către cer”(În peșteră), „Văzduhul, tot, visează iubire, cântec, stele...”(Legenda unei stânci)

¹⁵⁵ Idem, *Inseninare*, op.cit., pag. 40

¹⁵⁶ Milian, M., *Ruga pământului*, în Panait Cerna. *Scrieri. Poezii*, Ed. Karograf, Tulcea 2014, pag.136

¹⁵⁷ Petrescu, I. Em, op. cit., pag 38

¹⁵⁸ Idem, pag. 39

¹⁵⁹ Cerna, P, *Chemare*, op cit, pag. 58

*surâde din pacea lui adâncă*¹⁶⁰. Chiar dacă tânărul poet dobrogean transmite cu ajutorul semnelor verbale mesajul că ruptura dintre cer și pământ este una care nu admite reconcilierii, iar omul nu își poate depăși condiția efemeră, această stări de îndoială nu sunt decât debilitați temporare, căci spre deosebire de mentorul său, Cerna nu acceptă ideea imposibilității apropierei dintre cer și pământ. Tocmai de aceea pozitivismul debordant cernian este exprimat în versuri precum:

*„Privește!... Cerul semănat cu stele
Chip purtător de zâmbet și de vise
Înseninează pământești abise,
De mult ce caută cu drag la ele;
Și toată fericirea lui senină
O-ntipărește pe pământ și mare
Și iarăși lutul omenesc tresare(...)”*¹⁶¹

Așadar, pentru poetul optimismului declarat, cerul este accesibil, iar pământul nu este doar lut și durere, ci este „*pământul meu iubit*”¹⁶² sau „*pământul, vechiul tată, va fi ca renăscut*”.¹⁶³ Bolta senină plină de veselie și cântec va trimite abisurilor pământului razele luminoase „*Până când pământul, cerul, tot ce-ai vrut și ai gândit, / Într-o singură lumină se cufundă-n infinit.*”¹⁶⁴

Pentru ca această armonie să fi posibilă, Panait Cerna propune o mișcare descendentă a corpurilor sferice celeste mișcare transpusă la nivel perceptibil prin simbolul soarelui sau a lunii și stelelor care

*„Ca un răspuns al lumii pământești
La zâmbetul de stele al tăriei,
Tu te ridici din lumea vijeliei,
Privești văzduhul, cerul – și-nflorești...”*¹⁶⁵

Continuând demersul analitic pe textul *Floare și genune*, constatăm că poetul conceptualizează opoziția fundamentală, irezolvabilă, dintre pâlpâirea, agitația viului și ermetismul static al morții. Este vorba de un univers criptic cernian care exercită o forță atrăgătoare către subconștientul receptorului. Deși în aparență indiferentă în sine, fiind vorba de o inevitabilitate ontologică dualismul sincretic viață – moarte este codat de poet cu semnele tragicului, dramaticului, eroicului – menite a masca disperarea eului prin multiplicarea labirintului semnificațiilor simbolice :

*„Noi preamărim umana-nțelepciune –
Și care-i este rodul? ...Făurim*

¹⁶⁰ Idem, *Dura Lex*, op. cit., pag. 48

¹⁶¹ Idem, *Chemare*, op. cit., pag. 56

¹⁶² Idem, *Prometeu*, op. cit., pag. 62

¹⁶³ Idem, *Către pace*, pag. 68

¹⁶⁴ Idem, *Printre lacrimi*, op. cit., pag. 42

¹⁶⁵ Idem, *Floare și genune*, op. cit., pag. 93

*Atâtea umbre și-ntrebări nebune,
Prin care-a vieții spaimă o mărim:
Ce-i moartea? Pentru ce împărățește?
Ce ne așteaptă mâne? Mai târziu?
Ce-i taina care pururi izvorește
De dincolo de leagăn și sicriu?”¹⁶⁶*

Observăm că de data aceasta diseminată în structurile, în fapt, generative ale textului integral, descoperim imaginea trăită a stelei pierdute în noapte. Așadar poezia nu urmărește, în primul rând, evocarea aspectelor emotive le universului terestru și nici transmiterea unei imagini generale folosind un plan de infiripare a construcției complexe, ci are drept scop crearea unei tensiuni, a unei frământări în fața unor simboluri care nu amintesc deloc de ordinea familiară a lumii. De aceea, poetul reia în mesajul poetic înfruntarea dintre perseverența existenței minuscule și soliditatea incomprehensibilă a infinitului:

*„O, stelelor! Cum prinde licuriciul
Să rătăcească-n voia lui, aprins,
De cum se lasă noaptea-n necuprins –
Așa v-aștept cu sete scânteierea:
Să coborâți pe văi tăceri adânci,
Să rătăcesc pe-ascunse căi, pe stânci,
Și singur să-mi hrănesc nemângâierea”¹⁶⁷*

Se poate observa cu ușurință cum această unitate lexico-semantică contradictorie, obscură (stea – noapte) reprezintă referentul textului poetic este de inspirație eminesciană, poetul universal având o preferință pentru aceste gen de obscuritate simbolistică. Și semnificatul lui Cerna este confruntarea dintre ființă și univers, dintre conștiință și neant:

*„Privește!...Cerul semănat cu stele –
Chip purtător de zâmbet și de vise –
Înseninează pământești abise,
De mult ce caută cu drag la ele;
Și toată fericirea lui senină
O-ntipărește pe pământ și mare –
Și iarăși lutul omenesc tresare,
Tinzându-și dornic brațele-n lumină...”¹⁶⁸*

Exact această tensiune a disproporției generează în plan psihologic, pe de o parte, angoasa; pe de altă parte, stimulează ideea – pe cât de consolant sentiment, pe atât de iluzoriu(dar, din punct de vedere al expresiei artistice pe atât

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ Idem, *Despărțire*, op.cit., pag. 122

¹⁶⁸ Idem, *Chemare*, op.cit., pag. 56

de fascinantă pentru cititor) – că moartea este inexistentă¹⁶⁹. Strălucirea firavă cu intermitențe (însă intransigentă) a stelei, în vastitatea obscurității, prezența în antiteză a florii și a genunii, care nu sunt altceva decât o prelungire infinită a antagonismului dintre ființă și neant, imposibilitatea disjuncției celor două entități ceează o disonanță menită să producă mai mult o tensiune orientată expres spre nelinște decât spre repaus. Permanența aceasta a ezitării poetului accentuează o dinamică sufletească repetată care pare a fi amplificată de acea frică de moarte specifică omului, dar pe care Cerna o convertește în dezideratul rațional de a nega atotputernicia morții și a beznei:

„Tresaltă, suflete al meu, și cântă!
De astăzi n-ai să tremuri singuratec
Și nu vei mai privi, plângând, la stele
Acum ești numai cântec și jăratec –
Ca ele viu, - nemuritor ca ele...
Tresaltă, suflete al meu și cântă!
De-acuma nu te-i mai gândi la moarte...”¹⁷⁰

O altă notă comună pentru cei doi poeți o constituie constanța în ambele imaginari poetice a pitagoreice muzicalități a lumilor. În viziunea celor doi, poezia însăși echivalează cu cântecul. Ideea preluată de la Pitagora are legătură cu faptul că ”valoarea primordială în ordine lumii o deține cântul ce reprezintă muzica sferelor ca lege cosmică sau incantație cosmică, numărul și gândul care se traduce, nemediat de cuvânt, în existență cosmică”.¹⁷¹

Dacă la Panait Cerna găsim limitări atunci când spune „Aș vrea să cânt, să cuget, dar nu mă-ndemn...nu pot”¹⁷² cântecul lumilor din *Glossă* prezentat de Eminescu este un cântec iluzoriu, un cântec de sirenă, cauzator de moarte.¹⁷³

În concluzie, ipostazele multiple ale eului liric, precum și variatele forme ale lirismului obiectiv și subiectiv pe care le îmbracă viziunea cosmogonică cerniană ilustrează aspecte importante ale talentului lui Panait Cerna. Preluând modele eminesciene, poetul dobrogean intervine și înlocuiește contextul în care apare elementul poetic astfel că se realizează o deviere de la model pentru a se pune mai bine în evidență originalitatea codului poetic la care face apel. Folosirea adresării directe, în forme retorice, precum și invariabila prezență a

¹⁶⁹ „Năuntru doarme mortul; afară, îndrăzneții /Cer nimfelor sfoase comoara tinereții.../Năuntru, scrum; afară e cântec, chiot viu,/Și, desfidând orbește neantul din sicriu,/ Bogată, caldă, vie, /Vieța izbucnește în valuri de-armonie...”, Cerna, P. ”Sarcofagul”, op.cit., pag. 85

¹⁷⁰ Idem, *Noapte*, op. cit., pag. 20

¹⁷¹ Petrescu, I. Em. , op.cit., pag. 45

¹⁷² Cerna, P., *Din depărtare*, op. cit, pag. 9

¹⁷³ „Un cântec de sirenă/ Lumea-ntinde lucii mreje”, Eminescu, M., *Glossă*, în *Eminescu, poem cu poem* de Ștefănescu, A., Ed. Alpha, București, 2016, pag.11

eului poetice factură romantică dublată însă de una analitică-meditativă construiesc o lirică de idei aflată în continuarea lui Eminescu, dar premergătoare lui Blaga, ceea ce ne permite să spunem că universul poetic cernian apare într-o formă bine articulată și originală, pe alocuri în literatura timpului.

Ca și în cazul lui Eminescu, creațiile lui Panait Cerna izvorăsc din fiorului cosmogonic fiind uneori mai aproape sau mai departe de esența golului primar.

Bibliografie:

- Antofi Simona, *General Dictionary of Romanian Literature – Obverse and Reverse Critical Reception*, în Oana Cenac (coord., edit.), International Conference of Common Vocabulary/Specialized Vocabulary: Manifestations of Creativity of Human Language, 6-7 iunie 2014, publicate în volumul *MANIFESTARI ALE CREATIVITĂȚII LIMBAJULUI UMAN*, 2014, p. 13-19, **Accession Number** WOS:000378446400001
- Cerna, P., *Floare și genune*, Ed. pentru Literatură, București, 1968;
- Ifrim, Nicoleta, *History and Identity in Post-Totalitarian Memoir Writing in Romanian*, CLCWeb: Comparative Literature and Culture (ISSN 1481-4374) <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/>, nr. 16.1 / March 2014, Purdue University Press, <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol16/iss1/11/>, **Accession Number** WOS:000333326200011.
- Mihăilă, E., *Receptarea poetică*, apud Vianu, T., *Estetica*, (1936), Ed. Eminescu, București, Piața Scânteii 1;
- Milian, M., *Panait Cerna. Scrieri. Poezii*, Ed. Karograf, Tulcea 2014.
- Petrescu, I. Em., *Eminescu- modele cosmologice și viziune poetică*, Ed. Paralele 45, București, 2002;
- Râpeanu, V. – Prefață la Volumul *Poezii*, București, Editura pentru literatură, 1963;
- Ștefănescu, A., *Eminescu, poem cu poem*, Ed. Alpha, București, 2016;
- Ursache, M. de pe <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/08/MAGDA-URSACHE-Panait-Cerna.-Simbolica-relevant%C4%83.pdf>, consultat la 12 aprilie 2018;